

**SUN'IY INTELEKTNING NAZARIY ASOSLARI, AFZALLIKLARI VA
ZAMONAVIY XAVF-XATARLAR TAHLILI**

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ, ПРЕИМУЩЕСТВА И АНАЛИЗ
СОВРЕМЕННЫХ РИСКОВ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА**

**THEORETICAL BASIS, ADVANTAGES AND ANALYSIS OF MODERN RISKS
OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE**

Kodirova G.M

SamDU tayanch doktoranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sun'iy intellektning nazariy asoslari, amaliy afzalliklari, global tajriba, axloqiy muammolar hamda O'zbekistondagi rivojlanish strategiyalari tahlil qilinadi. AI texnologiyalarining imkoniyatlari va xavflari muqobil yondashuvlar orqali yoritilgan.*

Аннотация: *В статье анализируются теоретические основы, практическая польза, мировой опыт, этические вопросы и стратегии развития искусственного интеллекта (ИИ) в Узбекистане. Возможности и угрозы технологий ИИ рассматриваются с точки зрения альтернативных подходов.*

Annotation: *This article analyzes the theoretical foundations, practical benefits, global experience, ethical issues, and development strategies of artificial intelligence (AI) in Uzbekistan. Opportunities and threats of AI technologies are explored through alternative approaches.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, falsafa, etik muammolar, global tajriba, avtomatizatsiya, raqamli transformatsiya*

Ключевые слова: *искусственный интеллект, философия, этические проблемы, мировой опыт, автоматизация, цифровая трансформация*

Keywords: *artificial intelligence, philosophy, ethical issues, global experience, automation, digital transformation*

Raqamli transformatsiya sun'iy intellektni jamiyat hayotining barcha jabhalariga olib kirmoqda. Mazkur maqola sun'iy intellektning nazariy asoslari, uning amaliy qo'llanilishi, global tajribalar, etik va axloqiy muammolari hamda O'zbekistondagi istiqbollari haqida ilmiy tahlil beradi.

Sun'iy intellekt nafaqat texnik yutuq, balki falsafiy-axloqiy bahs-munozaralarga sabab bo'lmoqda. U inson aqliga taqlid qilish, avtonom qaror qabul qilish, axborotni qayta ishlash va tahlil qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shu bois, sun'iy intellektga oid ilmiy yondashuvlar uni faqat algoritmlar majmuasi sifatida emas, balki

tafakkur, ong, axloq va mas'uliyat tushunchalari bilan chambarchas bog'liq muhim hodisa sifatida o'rganmoqda.

Sun'iy intellektning nazariy asoslari

Sun'iy intellekt (AI – Artificial Intelligence) atamasi ilk bor 1956-yilda Dartmut universitetida o'tkazilgan ilmiy konferensiyada Jon Makkarti tomonidan ilgari surilgan. Dastlabki AI modellari mantiqiy algoritmlar, matematik modellar va ifodaviy dasturlash orqali ishlagan bo'lsa, bugungi kunda mashinani o'rganish, chuqur neyron tarmoqlar, generativ AI kabi ilg'or uslublar asosida faoliyat yuritmoqda.

Alan Tyuring tomonidan ilgari surilgan "Tyuring testi" orqali mashinalarning "aqli" ekanligi aniqlanishi mumkinligi ilm-fanda yangi epoxa boshlab bergan.

Amaliy afzalliklar va noafzalliklar

AI texnologiyalarining afzalliklari:

- Ish tezligi va aniqligi
- Katta ma'lumotlar bazasini qayta ishlash
- Tanaffussiz 24/7 faoliyat yuritish
- Avtomatizatsiya va optimallashtirish

AI texnologiyalarining noafzalliklari:

- Ish o'rinlarining qisqarishi
- Noto'g'ri yoki diskriminatsion algoritmik qarorlar
- Axborot xavfsizligiga tahdid
- Inson xatti-harakatlariga taqlid qilishdan kelib chiqadigan axloqiy xavflar

GLOBAL TAJRIBA

Bugungi kunda sun'iy intellekt texnologiyalari rivojlangan davlatlar tomonidan strategik darajada e'tibor markazida. Quyidagi misollar bunga yaqqol dalildir:

• AQSh: OpenAI tomonidan ishlab chiqilgan ChatGPT, Google DeepMind, IBM Watson – AI asosidagi mahsulotlar global miqyosda yetakchi o'rin egallamoqda. AQShda AI qonunchiligi va etik masalalar bo'yicha ham maxsus hujjatlar ishlab chiqilgan.

• Xitoy: yuzni aniqlash, video monitoring, tibbiyotda AI qo'llanilishi keng. Xitoy AI'ni davlat boshqaruvi vositasi sifatida ko'radi.

• Yevropa Ittifoqi: 2021-yilda qabul qilingan "AI Etik Kodeksi" orqali sun'iy intellektidan foydalanishning qonuniy va axloqiy mezonlarini ishlab chiqdi.

• Yaponiya va Janubiy Koreya: AI va robototexnikani sanoat va kundalik hayotda faol joriy qilmoqda.

Bularning barchasi sun'iy intellektning global iqtisodiy va ijtimoiy muhitda qanday o'rin egallayotganini ko'rsatadi.

O'ZBEKISTONDA SUN'IY INTELLEKT RIVOJI

O'zbekiston Respublikasida sun'iy intellektga oid davlat siyosati "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi orqali amalga oshirilmoqda. Bu doirada quyidagilar muhim ahamiyatga ega:

- IT Park — raqamli texnologiyalarni rivojlantirish maydoni.
- “1 million dasturchi” loyihasi — yoshlar orasida kodlashni ommalashtirish.
- Yoshlar texnoparklari — innovatsion mahsulotlar ishlab chiqilayotgan makonlar.
- Sun’iy intellekt markazlari — ilmiy-tadqiqotlar olib borilayotgan zamonaviy institutlar.

Shuningdek, sog’liqni saqlash, ta’lim va davlat boshqaruvi sohalarida AI texnologiyalarini bosqichma-bosqich joriy qilish bo’yicha pilot loyihalar amalga oshirilmoqda.

ETIK VA AXLOQIY MUAMMOLAR

Al’ning shiddatli rivojlanishi bir qator axloqiy muammolarni yuzaga keltirmoqda:

- Al qarorlarining shaffof emasligi – inson hayoti taqdirini mashina belgilay oladimi?

- Inson qiyofasida paydo bo’layotgan AI – ong va ongli faoliyat muammosi.
- Mas’uliyat kimda? – noto’g’ri AI qaroriga kim javobgar?

Bunday savollar falsafa va axloqiy tafakkur uchun muhim muammolardan biridir. Insoniyat AI bilan tengdoshlik emas, balki uni boshqaruvda tutish imkoniyatlarini shakllantirishi lozim.

XULOSA

Sun’iy intellekt – inson tafakkurining mahsuli bo’lib, uni rivojlantirish jarayonida ilmiy, axloqiy va ijtimoiy mezonlarga tayanish zarur. Uning afzalliklaridan to’laqonli foydalanish bilan birga, xavf-xatarlarini nazorat qilish zarur. Sun’iy intellektga doir siyosat va amaliyotlar, nafaqat texnologik, balki gumanitar yondashuvni ham o’z ichiga olishi kerak.

O’zbekistonda bu yo’nalishdagi sa’y-harakatlar to’g’ri yo’nalishda olib borilmoqda. Kelgusida ilmiy hamjamiyat, siyosatchilar va texnologlar o’rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali Al’ning barqaror va insonparvar yo’nalishda rivojlanishini ta’minlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ergasheva D.A. Sun’iy intellektning mazmun mohiyati. // Inter Education & Global Study. 2024, №10(1).
2. Baxodirova M., Raxmonova S. Sun’iy intellektning afzalliklari va noafzalliklari. // TerDI konferensiyasi. 2025.
3. Winston P.H. Artificial Intelligence. Addison-Wesley, 1992.
4. Kodirova G.M. Sun’iy intellect va uning insoniyat faoliyatida tutgan. // Ta’lim tizimida ijtimoiy gumanitar fanlar. 3/2025
5. <https://kun.uz/news/2023/10/26/ozbekistonda-suniy-intellektning-kelajagi>
6. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence>